

EIROPAS SAVIENĪBA

IEGULDĪJUMS TAVĀ NĀKOTNĒ

LATVIJAS
UNIVERSITĀTE

ANNO 1919

PROFESIONĀLAJĀ IZGLĪTĪBĀ IESAISTĪTO
VISPĀRIZGLĪTOJOŠO MĀCĪBU PRIEKŠMETU PEDAGOGU
KOMPETENCES PAAUGSTINĀŠANA

Ināra Voitkāne

Vēsturiski hronoloģiskais pārskats (kopsavilkuma tabulas)

19. gs. kultūras radītās kultūrvērtības

Materiāls izstrādāts

ESF Darbības programmas 2007. - 2013.gadam „Cilvēkresursi un nodarbinātība”

prioritātes 1.2. „Izglītība un prasmes”

pasākuma 1.2.1. „Profesionālās izglītības un vispārējo prasmju attīstība”

aktivitātes 1.2.1.2. „Vispārējo zināšanu un prasmju uzlabošana”

apakšaktivitātes 1.2.1.1.2. „Profesionālajā izglītībā iesaistīto pedagogu kompetences paaugstināšana”

Latvijas Universitātes realizētā projekta

„Profesionālajā izglītībā iesaistīto vispārīzglītojošo mācību priekšmetu pedagogu

kompetences paaugstināšana”

(Vienošanās Nr.2009/0274/1DP/1.2.1.1.2/09/IPIA/VIAA/003, LU reģistrācijas Nr.ESS2009/88) īstenošanai.

Rīga, 2010

19. gs. raksturojums	Literatūra	Zinātne	Mūzika	Māksla																										
<p>19. gs. bija atbrīvošanās (cīņa par brīvību) un okupācijas karu laiks (teritorijas paplašināšana). Pateicoties Napoleona karagājieniem, tika atklāta senās Ēģiptes kultūra.</p> <p>Kapitālisma attīstības laikmets, kad nostiprinājās buržuāzija (fabrikanti, bankieri, lieltirgotāji, mēdžeri) un industrializācijas gaitā veidojās jauns sabiedrības slānis – proletariāts.</p> <p>Industriālās revolūcijas rezultātā roku darbu nomainīja uz rūpnieciskajam iekārtām. Attīstījās zinātne, filozofija, literatūra un māksla.</p> <p>Kultūras un mākslas dzīve vairs nebija viendabīga. Sākās atšķirīgo mākslas virzienu maiņa. Šāda situācija valdīja mākslā, literatūrā, teātrī, mūzikā. Vienojošais, kas bija iepriekšējos gadsimtos, vairs nepastāvēja.</p>	<p>Romantisms veidojās 19. gs. 1. p. Centās radīt vispārīgākos simboliskus tēlus, mistiskus tēlus.</p> <p>V. Igo (1802-1885) – franču rakstnieks, romantisma pārstāvis. Saviem tēliem radīja īpašu fantāzijas pasauli ar romantisma elementiem. Slavenākie darbi – "Parīzes Dievmātes katedrāle" (1831), epeoļa "Nožēlojamie" (1862), "Cilvēks, kas smejas" (1869).</p> <p>D. G. Bairons (1788-1824) – angļu dzejnieks. Romantiskai literatūrai deva jaunu varoni – vientuļu, dzīvē vilušos cilvēku. Poēma "Manfrēds" (1817), nepabeigtā poēma "Dons Žuans" (1819-1823).</p> <p>A. Mickevičs (1798-1855) poļu dzejnieks. Romantisma pārstāvis. Patiesi attēloja dzīves īstenību.</p>	<p>Šo laikmetu dēvē par tvaika laikmetu, ko nomainīja elektrības laikmets. 19. gs. tika veikti jauni atklājumi matemātikā, astronomijā, fizikā, mehānikā, medicīnā, ķīmijā, bioloģijā, arheoloģijā, antropoloģijā u. c.. Veidojās jaunas zinātnes nozares – psiholoģija un socioloģija. 1879. gads tiek uzskatīts par psiholoģijas zinātnes izveidošanas gadu.</p> <p>D. Stīvensons (1781-1848) – angļu konstruktors, izgudrotājs, kas uzbūvēja pirmo tvaika lokomotīvi 1814.g..</p> <p>A. Volts (1745-1827) – itāļu fiziķis, kas secināja, ka metālus var izmantot kā strāva avotus (atklāja baterijas darbības pamatprincipu). Voltam par godu elektriskā sprieguma mērvienība tiek dēvēta par voltu.</p>	<p>19. gs. 20.-ajos gados mūzikā ienāk romantisms. Romantisms izvērta priekšplānā cilvēka garīgo dzīvi, jūtu pasauli, subjektīvos pārdzīvojumus. Romantisms pastiprināja nacionālās īpatnības mūzikā, kas veicināja nacionālās pašapziņas veidošanos. Interese par tautas mākslas bagātībām, nacionālo iezīmju akcentēšana – to visu raksturoja romantiķi. Liela nozīme mūzikā bija dabai, ceļojumu tematikai, cilvēka iekšējās pasaules, dramatisko pārdzīvojumu atklāšanai, folkloras tēliem.</p> <p>L. van Bēthovens (1770-1827) iestājās brieduma periods, kurā dominē sarežģīto jūtu gamma – cilvēka ciešanas, kaisles, nomāktība, savaldība. "Devītā simfonija" 1823.g..</p> <p>F. Šūberts (1797-1828) - austriešu komponists. Pievērsās galvenokārt solodziesmai. Cikls "Skaistā dzimniece" (1823).</p> <p>R. A. Šūmanis (1810-1856) – vācu komponists. Viņa mūzika ir saistīta ar cilvēka iekšējiem pārdzīvojumiem, personības pretrunām.</p> <p>F. Šopens (1810-1849) – poļu komponists, pianists. Daļrude cieši saistīta ar poļu tautas mūziku. Izveidoja klavierlabās žanru, padarot poļu tautas dejas (polonēzi, mazurku) par patstāvīgiem skaņdarbiem.</p> <p>F. Lists (1811-1886) – viens no izcilākajiem Eiropas romantiķiem, ungāru komponists, pianists, diriģents. Viņš atklāja jaunu ēru pianisma vēsturē. Lists izveidoja programmatisko simfonisko poēmu. Ļoti nozīmīga klavierdarbu vidū ir 19 ungāru raspoļijas – virtuozas apstrādes un fantāzijas par ungāru un čigānu tautasdziesmām un tautas deju tēmām.</p>	<p>Klasicisms ir mākslas un arhitektūras virziens, kas par paraugu visam uzskatīja antīko mākslu un kultūru, tās racionalitāti, līdzsvarotību, pamatīgumu, formas stingrību. Pastāvēja no 17. gs. līdz 19. gs.</p> <p>Ž. L. Davids (1748-1825) Ž. O. D. Engrs (1780-1867)</p> <p>Romantisma pārstāvji uzsvēra konkrēta indivīda emocionālos pārdzīvojumus; vērsās pret nacionālo, meklēja jaunus sociālos un estētiskos ideālus; attēloja savdabīgas parādības. Romantisma raksturīga ir emocionalitāte, kontrastainība, subjektīvisms, simbolizācija. Pastāvēja 18. gs. beigās – 19. gs. 1. p..</p> <p>F. H. Goija (1746-1828) E. Delakruā (1798-1863) T. Žeriko (1791-1824)</p> <p>Reālisms. Tēlotājmākslā reālisma pamatā ir paties, uz dabas novērojumiem balstīts īstenības atspoguļojums. Attīstījās 19. gs. 40.-80. gados, kad kļuva par galveno mākslas virzienu.</p> <p>K. Koro (1796-1875) Ž. F. Milē (1814-1875) O. Domjē (1808-1879) G. Kurbē (1819-1877)</p>																										
Laikmeta filozofija																														
<p>19. gs. filozofija levdāja moderno domāšanu. Vācu klasisks filozofijas izveidošanās.</p> <p>Imanuels Kants (1724-1804), Johans Gotlībs Fihte (1762-1814).</p> <p>Fridrihs Hēgelis (1770-1831) – aplūkoja absolūtā gara attīstību. Absolūtais gars atklājās trīs formās- mākslā, reliģijā, filozofijā. Izstrādāja mācību par dialektiku. Darbi – "Gara fenomenoloģija" (1807), "Loģikas zinātne" (1-2, 1812-1816).</p> <p>Kārlis Marks (1818-1883) – marksisma pamatlicējs. Doma par gaišu un labāku dzīvi. Kopā ar F.Engelsu izdeva darbus "Komunistiskās partijas manifestis" (1848), "Kapitāls I" (1867).</p> <p>Fridrihs Niče (1844-1900) – postklasiskās filozofijas spilgtākais pārstāvis. Izveido dzīves filozofiju, kam pamatā ir "dzīve". Noraida tieksmi pēc absolūtās, nomainīgās patiesības, bet pievērš uzmanību dzīvei. Galvenais ir dzīves daudzveidība. Niče radīja pārcilvēku, cilvēka ideālu – tādu cilvēku, kurš spētu pacelties pāri niecībai, brīvi domāt, pacelties pāri esošam, radot jaunus priekšstatus par cilvēka ideālu. Tikai tāda personība ir spējīga pārdzīvot ilūziju zaudēšanu, ko sagatavo jauns laikmets. Darbs "Tā runāja Zaratustra" (1883-1891).</p> <p>Hēgelisms – ideālistiskās filozofijas virzieni balstījās uz G. V. Hēģela mācības elementiem. Vācijā 19. gs. 30.-40. g. radās divi virzieni - labējais jeb vechēgelisms atmeta Hēģela dialektiku, un kreisais jeb jaunhēgelisms, kas attīstīja ateistisko pasaules uzskatu. 19. gs. beigās attīstījās iracionālais hēgelisma virziens – neohēgelisms.</p> <p>Iracionālisms – nesaprātīgs, neapzināts – ideālistiskās filozofijas virziens, kas uzsvēra intuīciju, jūtas, instinktu nozīmi. Radās 19. gs. sāk..</p> <p>Positīvisms – šajā filozofijā galvenais bija zinātniskums un prasība pēc pozitīvām – uz faktiem balstītām – zināšanām. Radās 19. gs. 30. g., galvenie pārstāvji - O. Konts, Dž. S. Mills, H. Spensers. Positīvisms uzvēra atsevišķu zinātņu atziņu vispārīnāšanu vai zinātniskās valodas izstrādāšanu.</p>	<p>Reālisms – patiesi objektīvās īstenības attēlojums.</p> <p>H. Heine (1797-1856) – dzejas meistars. Jaunībā pārstāvēja romantismu. "Dziesmu grāmata" (1827) – romantiska dzeja. Vācu literatūrā kritizētā reālisma pārstāvis. Darbā "Ceļojuma aina 1-4" (1826-1831) dabas un ceļojuma apraksti mijas ar piezīmēm par dzīvi, satīriski raksturojot valstis, pilsētas, universitātes un personas.</p> <p>O. de Balzaks (1799-1850) – franču rakstnieks. Galvenais darbs – "Cilvēciskā komēdija", kurā apvienoti 90 romāni.</p> <p>Č. Dikenss (1812-1870) – kritizētā reālisma pārstāvis Anglijā. Izmantojot grotesku, Dikenss atsedz jaunumu, vēlēdamies pāraudzināt cilvēka cietsirdību, atklājot viņa slīktās īpašības. Pievērsās sabiedrības mantkārībai, liekulībai un netikumam attēlojumam.</p> <p>G. de Mopasāns (1850-1893) franču rakstnieks, noveļu žanra meistars. Kritiskā reālisma pārstāvis.</p> <p>H. Ibsens (1812-1906) – Norvēģu dramaturgs un režisors. Pasaules slavu ieguva viņa poēmas "Brands" (1866) un "Pērs Ģints" (1867). Šie darbi iezīmēja reālisma virzienu, radot dzīvus, individualizētus un vispārīgākus tēlus.</p> <p>Stendāls (1783-1842) – franču rakstnieks. Reālisma pārstāvis. Romāns "Sarkanais un melnais" (1831).</p> <p>F. M. Dostojevskis (1821-1881) – krievu rakstnieks. Tēlojis nabadzīgo ļaunu dzīvi. "Noziegums un sods" (1866), "Idiots" 1868).</p> <p>Naturālisms – virziens literatūrā, kas atzina, ka cilvēka likteni un psihi nosaka sociālā vide, iedzimtība, fizioloģiskie likumi. Naturālisma pārstāvji centās būt objektīvi, attēlot īstenību.</p> <p>E. Zolā (1840-1902) – franču spilgtākais naturālisma pārstāvis. Zolā akcentēja bioloģisko nosacījumu cilvēka personības veidošanās.</p> <p>G. Hauptmanis (1862-1946) – Vācijas naturālisma teorētiķis. Pievērsās sociālajiem jautājumiem, sadzīves problēmām, attēlojot cilvēka likteni sabiedrībā.</p>	<p>D. Mendeļejevs (1834-1907) – krievu zinātnieks, kas atklāja ķīmisko elementu periodisko tabulu 1869.g..</p> <p>Č. Darvins (1809-1882) - angļu zinātnieks, kas veica atklājumu bioloģijā – sugu evolūcijas teorija 1859.g.. Darbs "Par sugu izcelšanās dabiskās atlases ceļā" 1859.g..</p> <p>L. Pastērs (1822-1895) – franču mikrobiologs, kas izstrādāja pirmās aizsargvakcīnas. Atklāja baktērijas 1865.g..</p> <p>H. Šlīmanis (1822-1890) – vācu neprofesionāls arheologs, kas vadīja arheoloģiskos izrakumus legēndārajā Trojas pilsētā (meklēja teiksmaino Troju, ņemot palīgā sengrieķu dzejnieka Homēra varoņeposus "Iliāda"), vēlāk arī Mikēnās devās meklēt teiksmaino Troju.</p> <p>Ž. Šampoljons (1790-1832) – franču zinātnieks, kas 1822.g. atšifrēja ēģiptiešu hieroglifus. Par pamatu kalpoja Rozetes akmens – bazalta plāksne ar identiskiem uzrakstiem.</p> <p>P. Brokā (1824-1880) – franču antropologs, izstrādāja antropometrijas un kranioimetrijas metodiku 1865.g., izveidoja skalas matu, acu un ādas krāsas noteikšanai.</p> <p>V. Vunts (1832-1920) – vācu psihologs, filozofs, fiziologs un valodnieks. Organizē pirmo psiholoģijas pētniecības laboratoriju.</p>	<p>19. gs. slavieņu izgudrojumi:</p> <table border="0"> <tr> <td>1800 g. – centrālāpkure</td> <td>1863 g. – metro</td> </tr> <tr> <td>1802 g. – tvaikonis</td> <td>1868 g. – rakstāmmašīna</td> </tr> <tr> <td>1803 g. – lokomotīve</td> <td>1876 g. – telefons</td> </tr> <tr> <td>1809 g. – konservi</td> <td>1877 g. – fonogrāfs</td> </tr> <tr> <td>bundžās</td> <td>1879 g. – elektriskā spuldze</td> </tr> <tr> <td>1827 g. – sērskociņi</td> <td>1884 g. – laika joslas</td> </tr> <tr> <td>1837 g. – fotogrāfs</td> <td>1885 g. – debesskrāpis</td> </tr> <tr> <td>1839 g. – fotografija</td> <td>1885 g. – automašīna</td> </tr> <tr> <td>1839 g. – velosipēds</td> <td>1893 g. – rāvējslēdzējs</td> </tr> <tr> <td>1840 g. – pastmarkas</td> <td>1895 g. – kino</td> </tr> <tr> <td>1850 g. – džinsi</td> <td>1895 g. – rentgenstari</td> </tr> <tr> <td>1852 g. – liets</td> <td>1896 g. – radio</td> </tr> <tr> <td>1859 g. – sāk lietot naftu</td> <td></td> </tr> </table>	1800 g. – centrālāpkure	1863 g. – metro	1802 g. – tvaikonis	1868 g. – rakstāmmašīna	1803 g. – lokomotīve	1876 g. – telefons	1809 g. – konservi	1877 g. – fonogrāfs	bundžās	1879 g. – elektriskā spuldze	1827 g. – sērskociņi	1884 g. – laika joslas	1837 g. – fotogrāfs	1885 g. – debesskrāpis	1839 g. – fotografija	1885 g. – automašīna	1839 g. – velosipēds	1893 g. – rāvējslēdzējs	1840 g. – pastmarkas	1895 g. – kino	1850 g. – džinsi	1895 g. – rentgenstari	1852 g. – liets	1896 g. – radio	1859 g. – sāk lietot naftu		<p>Impresionisms bija kultūras virziens 19. gs. 2 p. un 20. gs. sākumā. Impresionismam ir raksturīgs mirklis, tā tveršana, subjektīvisms, izjūtas, attēlojot sīkas niansas.</p> <p>E. Manē (1832-1883) K. Monē (1840-1926) O. Renuārs (1841-1919) E. Degā (1834-1917) O. Rodēns (1840-1917)</p> <p>Postimpresionisms. Nosacīts apzīmējums dažādām 19. gs. beigu – 20. gs. sāk. parādībām franču tēlotājā mākslā, kura radās pēc impresionisma. Postimpresionisti tiecās pēc lielāka tēlojuma vispārīnājuma, akcentējot dekoratīvismu, subjektīvo izteiksmi.</p> <p>P. Sezans (1839-1906) V. van Gogs (1853-1890) P. Gogēns (1848-1903)</p> <p>Simbolisms – modernisma virziens Eiropas mākslā 19. gs. 80 gados. Simbolisms pievērsās fantastisku parādību atveidojumam, mitoloģijas tematikai. Mākslinieki tiecās pēc būtiskāka, dziļāka satura, pēc neparastā, brīnumainā, reāli netveramā.</p> <p>G. Moro (1826 – 1898)</p> <p>Arhitektūrā priekšroku deva konstruktīvismam - karkasveida celtnu būvniecībai. 19. gs. kļuva par dzelzs un tērauda gadsimtu, kas veicināja metālkonstrukciju attīstību arhitektūrā. Šādu konstrukciju izmantoja tiltu būvē, rūpnīcu un fabriku celtniecībā, attīstījās dzelzceļa celtniecība, cēla dzelzceļa stacijas, universālveikalus. Slavenākās celtnes:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● 1851.gadā Londonā uzcēla "Kristāla pili". ● 1889.gadā Parīzē uzcēla Eifeļa torni, kura augstums – 312,3 m. To veido metāla spraišu konstrukcija, kas balstījās uz četriem balstiem. <p>19. gs. 2.p. vairs nebija stilu vienotības. Arhitektūrā sāka valdīt eklektisms – dažādu vēsturisko stilu (gotika, renesanses, baroka, klasicisma) aizgūto stilistisko elementu izmantošana un apvienošana.</p> <ul style="list-style-type: none"> ● 1862.-1874.g. Parīzē Lielā opera (Grand Opera). ● Ž.Š.Šalgrēns. Triumfa arka Zvaigznes laukumā Parīzē. 1806.–1836. g. <p>Jūgendstils ir mākslas stils, kas radās 19. gs. beigās Eiropā, noteicošais bija 20. gs. sākumā. Par jūgendstila vadmotīvu kļuva mākslas sintēzes ideja, un tā sāka izpausties visos mākslas veidos, sākot ar lietišķo mākslu un beidzot ar tēlotāju mākslu un arhitektūru. Jūgendstils ir ornamentāls stils, kam pamatā liektas līnijas, asimetriska kompozīcija, neregulāri līniju ritmi. Arhitektūrā jūgendstilam raksturīga celtnes funkcionālā uzbūve, fasāde tika izcelta gan ar arhitektoniskiem līdzekļiem (durvju un logu ailām), gan ar būvplastikas elementiem (cilņiem, skulptūrām, ornamentu). Ēkas koptēla izveidē svarīgi visi elementi: monumentālā glezniecība, vitrāža, mozaika un pat uzraksti.</p> <p style="text-align: right;">Sastādīja Ināra Vaitkāne (inarav@apollo.lv)</p>
1800 g. – centrālāpkure	1863 g. – metro																													
1802 g. – tvaikonis	1868 g. – rakstāmmašīna																													
1803 g. – lokomotīve	1876 g. – telefons																													
1809 g. – konservi	1877 g. – fonogrāfs																													
bundžās	1879 g. – elektriskā spuldze																													
1827 g. – sērskociņi	1884 g. – laika joslas																													
1837 g. – fotogrāfs	1885 g. – debesskrāpis																													
1839 g. – fotografija	1885 g. – automašīna																													
1839 g. – velosipēds	1893 g. – rāvējslēdzējs																													
1840 g. – pastmarkas	1895 g. – kino																													
1850 g. – džinsi	1895 g. – rentgenstari																													
1852 g. – liets	1896 g. – radio																													
1859 g. – sāk lietot naftu																														

1. Teodors Žeriko. Medūzas plosts. 1819. g.

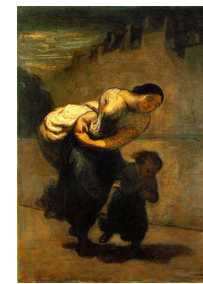
2. E. Delakruā. Brīvība uz barikādēm. 1830. g.

3. F. Goija. Nemiernieku nošaušana 1808. gada 3. maija naktī. 1814. g.

4. Ž. Engrs. Lielā peldētāja. 1808. g.

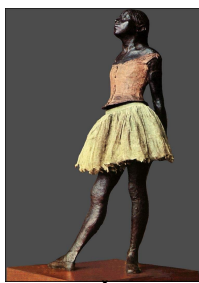
5. O. Domjē. Veļas mazgātāja. 1853. g.

6. E. Manē. Brokastis zaļumos. 1863. g.

7. Ž Davids. Marata nāve. 1793. g.

8. E. Dega. Četrpadsmit gadīgā baletdejojāja. 1880-1881 g.

9. G. Kurbē. Akmens skaldītāji. 1849-1850 g.

10. Ž. F. Milē. Vārpu lasītājas. 1857. g.

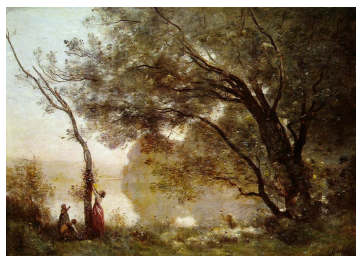
11. E. Dega. Zvaigzne. Dejotāja uz skatuves. 1878. g.

12. O. Renuārs. Deja pilsētā. 1883. g.

13. O. Renuārs. Deja laukos. 1883. g.

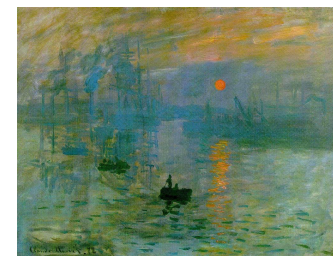
14. K. Koro. Atmiņas par Morfoteni. 1864. g.

15. P. Sezans. Sv Viktorijas kalns. 1900. g.

16. E. Manē. Olimpija. 1863. g.

17. K. Monē. Impresija. Saullēkts. 1872. g.

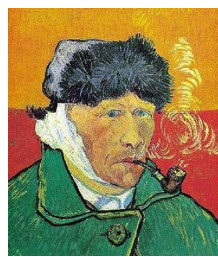
18. K. Monē. Ruānas katedrāle. 1893. g.

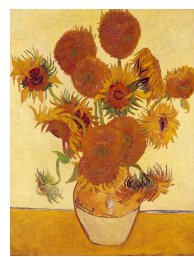
19. O. Rodēns. Domātājs. 1880. g.

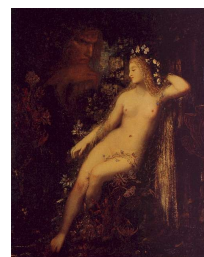
20. P. Gogens. Taiti sievietes vai pludmalē. 1891. g.

21. V. van Gogs. Pašportrets ar nogriezto ausi un pīpi. 1889. g.

22. V. van Gogs. Saulespuķes. 1888. g.

23. G. Moro. Galateja. 1886. g.

24. Parīzes Lielā opera (Grand Opera). 1862. – 1874. g.

25. Ž. F. Šalgrēns. Triumfa arka Zvaigznes laukumā Parīzē. 1806. – 1836. g.

26. G. Eifelis. Eifeļa tornis Parīzē. 1889. g.